

מדרש שמואל (בובר) פרשה יא

[ג] . . . תאני שלש נשים מתו חיות, אמנו רחל, וכלתו של עלי, ומיכל בת שאול . . . [ולמיכל בת שאול] לא היה לה (ילד) [ולד] עד יום מותה (ש"ב = שמואל ב' = ו' כ"ג), [אמר רבי יהודה בר סימון עד יום מותה לא היה לה], ביום מותה היה לה,

יחוד עם פנויה**תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ז עמוד ב**

ברכת האירוסין מאי מברך? רבין בר רב אדא ורבה בר רב אדא, תרוייהו משמיה דרב יהודה אמרי: בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות, ואסר לנו את הארוסות, והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקדושין. רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה: בא"י מקדש ישראל על ידי חופה וקדושין.

רש"י מסכת כתובות דף ז עמוד ב

ואסר לנו את הארוסות - מדרבנן שגזרו על הייחוד של פנויה ואף ארוסה לא התירו עד שתיכנס לחופה ובברכה כדפרישית כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה ואדרבנן נמי מברכין וצונו ואסר לנו כדאשכחן בנר חנוכה (שבת דף כג).

שו"ת הריב"ש סימן תכה

ובזה חמורה הפנויה נדה, מאשתו נדה, אין אסור' לו להתיחד עמה; שלא חייבוהו להוציא את אשתו מביתו, ולא להעמיד שומר: . . . ואף הפנויה שאינה נדה, חמורה היא בזה מאשתו נדה. שהרי אע"פ שאין יחוד הפנויה אסור מן התורה; מ"מ בית דינו של דוד גזרו עליו, כדאיתא בסנהדרין פרק כהן גדול (כ"א:). . . . ויחודה ג"כ אסור, מגזרת בית דינו של דוד. . . .

ערוך השולחן אבן העזר סימן כב

סעיף ג

כשאירע מעשה אמנון ותמר גזר דוד ובית דינו על איסור יחוד עם פנויה אף שהיא קטנה שאין לה וסת עדיין דביש לה וסת הרי היא ערוה מפני נדתה כמ"ש דאע"פ שאינה ערוה בכלל יחוד עריות היא ולא דקודם לזה היה מותר יחוד גמור דא"א לומר כן דפשיטא שזהו קרוב לבא לידי עבירה דאפילו במחולות אסורים לחול יחד כדכתיב [תהלים קמח, יב] בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים ולא כתיב בחורים עם בתולות ש"מ דלילך יחד במחול בחור ובתולה איסור גמור הוא . . .

שו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן לג

בשו"ת שם אריה חאה"ע סי' ל"ג נשאל על כך ביולדת בשבת שצריכים להביא לה מילדת ע"י עגלון נכרי. וכותב שנחלקו בזה הלומדים ונמנו וגמרו שישע עמה קטן או קטנה שאין כאן אז רק איסור דרבנן, והוא כלשעצמו כותב שלכאורה יש לומר דעדיף טפי שיסע השומר (אפי' גדול) ואע"ג דקמחלל שבת, ממה שתעבור על איסור יחוד, משום דאיסור שבת ניתן לדחות מפני פקו"נ, אבל איסור יחוד לא ניתן לדחות מפני פקו"נ דהוי בכלל אביזרייהו דג"ע, ורק זהו אם המילדת בעולת בעל דיחוד א"א לרוב הפוסקים אסור מן התורה, אבל אם היא פנויה דיחוד דפנויה הוא רק מגזירת דוד וב"ד, אזי ודאי לאו בכלל גילוי עריות הוא ולא אביזרייהו דג"ע, ואזי אפשר דאז עדיף לעבור על איסור יחוד דפנויה משיחלל השומר שבת ויסע עמה.

אך לאחר מיכן משוי הגאון בעל שם אריה הדרנא בנפשיה וכותב לומר דדוקא גילוי עריות ממש דהוא באיסור כרת אינו נדחה מפני פקו"נ, אבל בשאר קריבות דג"ע דהוא רק בלאו ומכ"ש יחוד דעריות ודאי דנדחה מפני פקו"נ, ונראה דעתו על כן שלא יסע עמם השומר, אך שוב מהסס בזה, כי י"ל כיון דאפשר שיסע עמה שומר עדיף טפי לעשות כן דהא דאיסור יחוד נדחה הוא רק משום דעשה דוחה ל"ת והרי אפשר לקיים שניהם ע"י שומר, ואף שהשומר יחלל שבת מ"מ ניתן לדחות מפני פקו"נ, ע"כ מסיים דיש סברא לכאן ולכאן, ומסכים לדעת הלומדים, דהיכא דנמצא קטן או קטנה ודאי דראוי לעשות כן לשלוח הקטן לשומר, ובליכא, נשאר בספק אם לשלוח גדול. הגם דדעת רוב הפוסקים דאיסור תחומין דרבנן ואפי' בתחומין די"ב מיל. וגם קרוב הדבר שבעגלה יהיה למעלה מעשרה טפחים ואזי יש עוד ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה. ומסיים עוד שכל זה בא"א, אבל בפנויה יש להורות בודאות היתר שתסע בעצמה ולא יחללו שבת אנשים אחרים בגללה, ואפי' קטן אין לחלל שבת, דיחוד פנויה הוא רק מדרבנן, וקטן ג"כ אסור מדרבנן בחילול שבת, וא"כ למה לן קטן בזה, ואפושי איסורא בחילול שבת לא מפשינן.

והגאון הגר"ש קלוגר ז"ל שאליו הפנה הבעל שם אריה את השאלה (ונדפסה תשובתו בזה גם בספרו טוטו"ד מהדו"ק סי' קצ"ב) השיב אחרת בזה. דעתו שם שבודאי היחוד הרי בכלל אביזרייהו דג"ע, ואפי' בפנויה, ומאיך קובע בודאות דתחומין דרבנן, ובצירוף זאת כי עגלה הוה למעלה מעשרה וי"ל דאין תחומין למעלה מעשרה, ולכן כשליכא כאן חילול דאורייתא דעתו בפשיטות שיסע עמה אפילו גדול בדליכא קטן ואפילו בפנויה, ורק במקרה שכרוך הדבר גם בחילול דאורייתא אין לגדול לחלל שבת בעבורה . . .

ולמעשה נלפענ"ד שיש להורות כפסקו של הגרש"ק ז"ל להתיר גם לגדול להלות אליהם, ובפרט כשהנהג יהודי שגם הוא מצווה על איסור היחוד

וכל זה יש להתיר אפילו בפנויה וכדברי הגרש"ק ז"ל, ובפרט שהא רוב פנויות דזה"ז נדות הן ויוצא דגוף הדבר ערוה עליו דהיא מח"כ = מחייבי כריתות =, וא"כ הרי שוב כל הקריבות בזה אפי' מה דהוא רק דרבנן הוו כבר בכלל אביזרייהו דג"ע. [ובמקו"א הארכתי בנקודה זאת], ולכן יש להתיר וגם לחייב הליווי אפילו של גדול כשבאין אפשרות של קטן. . . .

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן סה

בזקן וחלש שנבטל כחותיו ואינו יכול לבא לידי קישוי, לכאורה אין לחלק ביחוד בין דאורייתא לדרבנן דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, אבל הא מצינו בדוד שהתירו לו לייחד עם אבישג כדא"ר שמן בר אבא בסנהדרין דף כ"א ע"א דהוא משום דאיסור יחוד עם פנויה טהורה הוא רק מדרבנן דדוד וב"ד גזרו כדא"ר אמר רב שם בדף כ"א ע"א משום דסמכו על צדקת דוד שלא יבעלנה, שלכן מסתבר בפשיטות שפנויה טהורה שהיחוד הוא רק מדרבנן מותרת להתייחד עם זקן חלש כזה שאינו יכול מצד המציאות לבא לידי קישוי ולא שייך שיבעול כלל דהוא עוד כרו"ש. שלכן אם נימא כמו שכתב כתר"ה בשם ספר זית רענן שאסור זקן כזה שאינו יכול לבעול מצד המציאות ביחוד דא"א דהוא דאורייתא הרי מוכרחין לחלק ביחוד בין דאורייתא לדרבנן ולא תיקון כעין דאורייתא ביחוד, דמדאורייתא אף שג"כ ברור שטעם האיסור הוא משום חשש זנות דלכן איכא חלוקה בין יחוד עם אמו ועם בתו שמותר ובין יחוד דשאר עריות שאסור, מ"מ אפשר שהוא רק טעם להאיסור שמצד זה נאסר ענין היחוד, אבל האיסור יחוד בשביל זה בא"א ושאר עריות נאסר אף כשליכא הטעם. . . . אבל פנויה טהורה שאיסורה רק מדרבנן מותרת להתייחד עם כל זקן חלש שאינו יכול להתקשות לפי הרגשתו בעצמו ופירש מאשתו בשביל זה דדבר רחוק הוא שיתקשה ואין לו לחוש ביחוד דרבנן לזה. . . .

הנה בענין ספק איסור ביחוד ודאי ביחוד שאסור מדאורייתא אסור משום דספק דאורייתא לחומרא וביחוד שאסור מדרבנן מותר משום דספק לקולא כמו שכתב כתר"ה. . . . אבל בזמננו ודורות אחדים שלפנינו הרי הא לא שייך לחוש כלל ולכן איני רוצה להורות בזה לא היתר ולא איסור, אבל איני מוחה באלו המקילין, וא"כ בספק אם היא בת ג' שנים מסתבר שאין לאסור אף כשהיא מקרובות שאסור יחוד עמהן, וגם שברחוקים שהוא יחוד דפנויה טהורה דהוא רק איסור מדרבנן כדלעיל אין לאסור לע"ד.

שו"ת משנה הלכות חלק ה סימן קכח

. . . אבל בפנויה נדה שהיא איסור כרת פשוט דאית בה איסור יחוד וכדעת הריב"ש וכ"כ מהר"ש אבוהב בס' הזכרונות להל" נדה וביותר מפורש בזכרון י' בענין אל תחלל את בתך דפנויה נדה עובר על היחוד מה"ת כבכל עריות וכ"כ מהר"א הלוי ח"א סי' ט"ז דנראה פשוט דלהסוברים יחוד מה"ת ה"ה בפנויה נדה וכן פשיטא ליה לטוטו"ד מהדלתל" ח"א סי' ה' וכ"כ בבית אדם דפניות בזמן הזה שאין טובלות לנידתן הוי איסור היחוד דאורייתא וכ"כ הערוך השלחן ס"א וגו' א"ע סי' כ"ב דפנויה נדה הוי בכל יחוד דשאר עריות וכן נקטו רוב הפוסקים בפשיטות. והגם שיש מן האחרונים דס"ל דאיסור יחוד אפילו בפנויה נדה אינו אלא מדרבנן ומגזרת דוד ובית דינו הוא ומיהו נראה שרבו דעת הסוברים דמדאורייתא הוא אפילו בפנויה נדה וגזרת דוד ובית דינו לא היה אלא על פנויה טהורה.

ומה"ט יש להזהיר לאותם שמוציאין בתולה במכונה (קאר בלע"ז) ויוצאים עמה ביחוד לדבר על לבה ולהכיר זה את זה והגם כי כוונתם רק לשם אישות ואין מתכוונים לדבר רע מ"מ יש בזה איסור משום יחוד עם בתולה נדה והגם שכתבתי בספרי משנה הלכות ח"ג סי' מ"ח דאפשר עכשיו שברוב הדרכים כל הלילה ישנם עוברים ושבים במכונות אפשר דהוי רה"ר לענין יחוד ולא מיבעיא ביום אלא אפילו בלילה יחוד לא הוי אלא כשאינן עוברים ושבים מ"מ היכי שהם יוצאין למקום מוצנע ויושבים במכונה בצדי צדדים ודאי יש בזה משום יחוד ובפרט כי ע"פ רוב הם בכיוון נוסעים למקום שלא יטרידם עוברי דרכים ובקעה שאין בה ג' אנשים הוי רשות היחיד לענין טומאה וגמרינן לה מסוטה.

פילגש

בראשית פרק כה

(ו) וְלִבְנֵי הַפִּילֶגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם יָתֵן אַבְרָהָם מִתְּנַת וַיִּשְׁלַח מֵעַל יָצְחָק בְּנֹו בְּעוֹדֵנוּ חֵי קִדְמָה אֶל אֶרֶץ קְדָם :

רש"י בראשית פרק כה

(ו) הפילגשים - חסר כתיב, שלא היתה אלא פלגש אחת, היא הגר היא קטורה. **נשים בכתובה, פילגשים בלא כתובה, כדאמרינן בסנהדרין (כא א) בנשים ופילגשים דדוד:**

רמב"ן בראשית פרק כה

(ו) ולבני הפילגשים אשר לאברהם . . . **ורש"י כתב נשים בכתובה, פילגשים שלא בכתובה כדאמר בנשים ופילגשים דדוד בסנהדרין (כא א).** ואין הדבר כן, **כי לא תקרא פילגש אלא כשהיא בלא קדושין, כי הכתובה מדברי סופרים, והגירסא בסנהדרין פילגש בלא כתובה וקדושין.** אבל אפשר שגם בני נח כאשר ישאו להם נשים כמשפטן בבעילה היו נוהגים לכתוב להן מהר ומתן, ואשר רצונה שתהיה להם פילגש וישלח אותה כאשר ירצה ולא יהיו בניה בנוחלים את שלו, לא היה כותב לה כלום. ועל דעת רבותינו (ב"ר סא ד) שהיא הגר, הנה היא פילגש ודאי:

רמב"ם הלכות אישות פרק א

הלכה ד

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובעל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה, משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר +דברים כ"ג+ לא תהיה קדשה מבנות ישראל, **לפיכך כל הבעל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה.** +/השגת הרמב"ן/ קודם מתן תורה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובעל אותה על אם הדרך והולך לו וזו היא הנקראת קדשה. **א"א אין קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת לכל אדם** אבל המייחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא הפילגש הכתובה, ובעלי הלשון דורשין פילגש מלה הפוכה ומורכבת בפי שגל עומדת לפרקים למשגל משמשת את הבית ופעמים למשכב, **ויש ספרים שכתוב בהם (סנהדרין כא) פילגשים קדושין בלא כתובה,** מ"מ אין איסור לאו אלא במזמנת עצמה לכל אדם, שאם כדבריו מפתה היאך משלם עליה ממון והלא לוקה עליה אלא ודאי משהוצרכה לפיתוי אינה קדשה. +

השגות הרמב"ן לספר המצוות שורש ה

אבל בבני הקדושין פנוי הבא על הפנויה, אם לדעת פלגשות, רצוני לומר שתהא מיוחדת וידועה לו, זה מותר הוא ואדוננו דוד ע"ה נשא מהן. אבל אם בא עליה דרך מקרה כענין הזונים זה אינו בכלל אל תחלל את בתך להזנותה ולא בכלל לאו קדשה אלא לדברי רבי אלעזר ואין הלכה כמותו

מגיד משנה הלכות אישות פרק א

הלכה ד

קודם מתן תורה וכו'. זה פשוט ומעשה יהודה ותמר יוכיח: משנתנה התורה נאסרה הקדשה וכו'. דעת רבינו שלא לא תהיה קדשה בא לאסור הביאה דרך זנות וכבר רבו הדעות בפסק זה. והר"א ז"ל כתב בהשגות א"א אין קדשה אלא מזומנת כו'. פילגשים בלא קידושין (ובלא כתובה) +בדפוס ויניציא ליתא+ עכ"ל (מכל מקום אין איסור לאו אלא במזמנת עצמה לכל אדם שאם כדבריו מפותה היאך משלם עליה ממון והלא לוקה אלא ודאי משהוצרכו לפיתוי אינה קדשה עכ"ל). **ולדעת רבינו ודאי כך היא הגירסא פילגשים קידושין בלא כתובה. ובספרי נראה בבאור שלא לא תהיה קדשה בא להזהיר על ביאת הפנויה כמה שכתב רבינו ומכל מקום אפשר שאינו אלא במיוחדת לכך כדברי ר"א ז"ל וכן כתבו קצת המפרשים ז"ל ונראה סיוע לרבינו ז"ל ממה שאמרו בהרבה מקומות חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ואם לא היתה הפנויה שאינה מופקרת באיסור מן התורה לא היו סומכין על חזקה זו דאיסורא דרבנן כולו אינשי לא זהירי ביה ועוד מדקאמר ר' אלעזר פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה פירוש ונפסלה מן הכהונה ואע"ג דלא קיימא לן כוותיה דרבי אלעזר מכל מקום משמע דאיסור לאו איכא דאי מן התורה היה מותר היכי אמר רבי אלעזר דמקריא זונה. ואפשר לומר שכתוב זה הוא כדברי המתרגם שהוא אזהרה לשפחה והבא על האשה שלא לשם אישות עובר בעשה דרחמנא אמר כי יקח איש אשה ובעלה והיתה לו לאשה כשירצה לבא עליה יהיה באישות. **ומכל מקום דע שאף לדעת רבינו אין בכלל לאו זה העובדת כו"ם שבפירוש נזכר בכתוב בבנות ישראל ומבואר זה בגמרא ונתבאר בדברי רבינו פרק שנים עשר מהלכות איסורי ביאה ואל תתמה היאך תהיה הישראלית ביאתה בזנות בלאו והעובדת כו"ם מדברי סופרים לפי שאיסור העריות היא בגזירה ודבר שאין לו טעם בכל פרטיו והנה תראה שאם חמותו היא בסקילה ואם אמו מדברי סופרים בלבד ונדות היא בישראלית מן התורה בכרת ובעובדת כו"ם אין נדות כלל אלא מדברי סופרים. והוצרכתי לכתוב זה מפני שראיתי ה"ר משה הכהן ז"ל שהבין מדברי רבינו שאף העובדת כו"ם בכלל לאו זה והקשה עליו ממה שאמר במסכת עבודה זרה וכבר נתבאר פרק י"ב מהלכות איסורי ביאה מה שרבינו סובר בזה****

כסף משנה הלכות אישות פרק א

הלכה ד

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה וכו'. הקדים זה כדי לתת טעם למה מנגדין למקדש בשוק או בלא שידוכים:

כתב הרב המגיד ולדעת רבינו ודאי כך היא הגירסא פילגשים קידושין בלא כתובה ואין דבריו מכוונים שהרי רבינו עצמו כתב בפרק ד' מהלכות מלכים אצל המלך פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא בייחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה עבריה בלבד אחר ייעוד עד כאן לשונו. והרמב"ן בתשובה כתב דפילגש מותרת להדיוט שהרי דוד נשא אותה ולא הוזכר בכתוב ולא בגמרא הפרש בין מלך להדיוט ומצינו גדולי ישראל נושאים אותה שנאמר ועיפה פילגש כלב ילדה וכו' וגדעון שופט ישראל שדיבר בו השם כתיב בו ופילגשו אשר בשכם ילדה לו ופילגש בגבעה אילו היתה אסורה עליו לא אמר הכתוב ויקם אישה וילך וכתוב ויאמר אבי הנערה אל חתנו וגם הוא היה מתבייש בזמתו ועוד האריך בדבר ואין מכל אלה תשובה על רבינו דאיכא למימר דהנך פלגשים היו אמה העבריה אחר ייעוד. ודע שראיתי להרמב"ן שכתב בתשובה הנזכרת לעיל וז"ל וגם דברי הרמב"ם אינם לאסור פילגש ולהתירה למלך אלא כך אמר וכל הבועל אשה לשם זנות לוקה מפני שבעל קדשה ולשם זנות הינו שפוגע בה ובעלה ולא יחדה לעצמו לשם פילגשות דהיינו קדשה ולא אמר כל הבועל בלא קידושין לוקה וכן בהלכות מלכים כשהזכיר פילגשים במלך לא הזכיר כלל שהוא היתר מיוחד לו עד כאן לשונו. ויש לתמוה איך העביר עיניו ממ"ש אבל ההדיוט אסור בפילגש וכו' ושמה היה זה חסר בספר שבידו. ועם היות שהרמב"ן סובר שפילגש מותרת להדיוט כתב בסוף אותה תשובה לשואל ואתה במקומך תזהירם מן הפילגש שאם ידעו ההיתר יזנו ויפוצו ויבואו עליהן בנדותן:

רמב"ם הלכות מלכים פרק ג

הלכה ב

לא ירבה לו נשים, מפי השמועה למדו שהוא לוקח עד שמונה עשרה נשים בין הנשים ופלגשים הכל שמונה עשרה, ואם הוסיף אחת ובעלה לוקה, ויש לו לגרש ולישא אחרת תחת זו שגרש. +/השגת הראב"ד/ לא ירבה לו נשים וכו' עד הכל שמונה עשרה. א"א זה אי אפשר שהרי היו לדוד שש נשים ופלגשים כשאמר לו נתן הנביא ואוסיפה לך כהנה וכהנה נמצא י"ח חוץ מן הפלגשים הן. +

רמב"ם הלכות מלכים פרק ד

הלכה ד

וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופלגשים, נשים בכתובה וקדושין, ופלגשים בלא א כתובה ובלא קידושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו, אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבריה בלבד אחר ייעוד, ויש לו [רשות] לעשות הפילגשים שלוקח לארמונו טבחות ואופות ורקחות, שנאמר ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאופות.

רדב"ז הלכות מלכים פרק ד

הלכה ד

וכן לוקח מכל גבול ישראל וכו'. שם אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה ובקדושין פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין והיינו שבא אבשלום על פלגשי אביו שאם היו בקדושין לא היו מסכימין ישראל על עבירה כזאת ואע"ג דפלגש בגבעה קורא אותה לפעמים אשה לפי שהיו נוהגים בה מנהג אישות ואע"פ שהיה ההדיוט באותו הזמן היו נוהגין היתר בדבר והיינו דכתיב ותזנה עליו פלגשו שאם היו לו בה קדושין היא חייבת מיתה ולא היתה מותרת לו. וכתבתי זה לאפוקי מדעת האומרים דפלגש היא קדושין בלא כתובה:

כסף משנה הלכות מלכים פרק ד

הלכה ד

נשים בכתובה וכו'. בפ"ב דסנהדרין (דף כ"א.) מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין זו היא גירסת רבינו והיא גירסת ספרים שבידינו ואע"פ שרש"י כתב בפירוש התורה על פסוק ולבני הפלגשים שפלגש היא בקידושין בלא כתובה כבר חלק עליו שם הרמב"ן וכתב שהגירסא האמתית היא פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין ורבינו כתב בראש הל" אישות שקודם מתן תורה היה פוגע אדם אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה וכו' וזו היא הנקראת קדשה משנתנה תורה נאסרה הקדשה וכתב עליו הראב"ד אין זו קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת אבל המתחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא פלגש הכתובה בפסוק וכתב שם ה"ה ולדעת רבינו ודאי כך היא הגירסא פלגשים קידושין בלא כתובה עכ"ל. ולא עלה בלבו לעיין בפרק זה דה"ק רבינו בהדיא דפלגשים בלא כתובה ובלא קידושין ומאחר שרבינו סובר שהבא על פנויה שלא לשם קידושין לוקה כמ"ש א"כ ההדיוט אסור בפלגש:

רא"ש מסכת כתובות פרק א סימן יב

ויש שכתבו שצריך לברך ברכת אירוסין קודם קידושין כדאמר (פסחים דף ז ב) כל הברכות כולן מברכין עובר לעשייתן. . . . ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה וכן הנושא זקנה איילונית או עקרה וכן סריס חמה שנשא מברכין ברכת חתנים ואין חיוב במצוה זו שאין בה קיום מצות פריה ורביה והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו. אף בנושא אשה

לשם פריה ורביה כיון (שאי) אפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין ולא דמי לשחיטה שאינו מחוייב לשחוט ולאכול ואפ"ה כשהוא שוחט לאכול מברך דהתם אי אפשר לו לאכול בלא שחיטה אבל הכא אפשר לקיים פריה ורביה בלא קידושין וגם התם אפקיה קרא בלשון ציווי דכתיב וזבחת ואכלת אבל הכא כתיב כי יקח איש ועוד דבדקשים אי אפשר בלא שחיטה הילכך מברכין על כל שחיטה. וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות

שו"ת רדב"ז חלק ד סימן רכה

ולפיכך אני אומר שמה שכתב הרב בהלכות אישות לא מיירי באדם שמייחד לו אשה בביתו אלא במי שבועל אשה דרך זנות ודרך מקרה ומניחה והולך ואעפ"י שאינה מופקרת לכל מכל מקום קדשה היא לדעת הרב ז"ל. אבל במי שמייחד לו אשה דהיינו פילגש לא איירי הכא אלא בהלכות מלכים ואין בה לא לאו ולא מלקות ולא איסור תורה שאם היתה אסורה מן התורה לא היתה מותרת למלך. אבל איסורא דרבנן איכא ולגבי מלך או נשיא לא גזרו דאינה בושה מלטבול אבל גבי הדיוט גזרו דכיון שהיא בושה (מלטבול) לפעמים בושה מלטבול.

ומה שהקשה הרב היכן מצינו גזרה זו. קרוב אני לומר שבכלל גזרת יחוד הפנויה היא שהרי תכלית גזרת יחוד פנויה היא שלא יבוא עליה ואין טעם לומר שגזרו על יחוד הפנויה במקרה ולא גזרו על יחוד הפנויה תדיר ולפיכך אני אומר אחר בקשת המחילה שהיא בכללה. ומעתה אין קושיא מפלגש בגבעה ולא מזולתם שהיו להם פלגשים שקודם שגזרו על הפנויה היו. . . . והוי יודע שאפילו הרמב"ן ז"ל המתיר אם היה בזמננו זה שהם פרוצים בשפחות ובביאות האסורות היה גם הוא אוסר. . . .

כללא דמלתא דכל פלגש אסורה בזמן הזה לכל אדם אפילו לגדול שבישראל בין ע"י קדושין בין שלא על ידי קדושין דשלא בקדושין הרי אסר הרמב"ם ז"ל והמאירי ז"ל וכן נראה סברת הרא"ף ז"ל שהשמיט כל פרק כ"ג משמע שאין נוהג בזמן הזה וגם הרא"ש השמיטו בפסקיו והרא"ש וגם הרשב"א ז"ל לא התיר אלא על ידי קדושין. וגם הרמב"ם ז"ל להלכה אמר ולא למעשה. ואלו בקדושין כולם אוסרין חוץ מהרשב"א דאפילו הראב"ד ז"ל מודה הוא דאיכא איסורא כל שכן בדור הרע הזה שכל העולם פרוץ בביאת השפחות ומורים היתר לעצמם ואמרים כי הכסף אשר קנה אותה בהם הם כסף קדושה וזה טעות מפורסם כי אין קדושין תופסין בשפחה.

שו"ת הר צבי אבן העזר חלק א סימן פז

אם מותר לברך ברכת אירוסין לפני הקידושין מחשש שמא תחזור בה

ומעתה חל עלינו חובת ביאור, ברכת אירוסין מה היא, ברכת המצוה או ברכת השבח. הנה בודאי זה תליא בחקירה מוקדמת, אי מעשה הקנין של הקידושין היא מצוה מצד עצמה, או לא. דאם עצם הקידושין היא מצוה עשה, מסתבר דגם ברכתה היא ברכת המצוה, אבל אם נאמר דהקידושין לאו מצוה היא, שוב מוכרח דברכתה אינה אלא ברכת השבח.

הנה שורש דבר זה תליא בפלוגתת הראשונים דפליגי בגירסת הגמרא סנהדרין [כ"א ע"א]. דפריך, מאי נשים ומאי פילגשים, א"ר יהודה אמר רב, נשים בכתובה וקידושין, פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין. דרש"י [בפירוש החומש, בראשית פכ"ה פס' ו'] גריס: פילגשים בלי כתובה. ומשמע, אבל קידושין יש בהם, דבלי קידושין אסורות. אבל הרמב"ן שם חולק ואומר דהגירסא בגמרא: פילגשים בלי קידושין, וכן כתב הרמב"ן בספר המצות [שורש חמישי דף נ' ע"ב ד"ה והנראה לי], דפילגש בלי קידושין מותרת. וכן הרמ"ה בחידושו [בגמ' שם ד"ה מאי] כתב על זה: ואע"ג דקידושין דאורייתא וכו', הני מילי לשויה אשת איש לחייבו במזונותיה ולאוסרו בקרובותיה ולחייב עליה משום אשת איש, אבל אם רצה לייחד אשה בלא כתובה ובלא קידושין, מדאורייתא שפיר דמי, ורבנן הוא דגזור כדי שלא יהיו בנות ישראל הפקר, עכ"ל. . .

וכשנעמוד למנין נמצא, שהרי"ף בתשו' [סי' רצ"ג], והרמב"ם [הנז'], ורש"י [בפירוש החומש], משמע דס"ל דבקידישין יש חיוב ומצוה. ודעת ר"ת בתוס' [גיטין ו' ע"ב ד"ה זבוב] משמע דס"ל פילגש היא בלא קידושין, וכן ס"ל להראב"ד, הרמב"ן, הרמ"ה, והרא"ש, וא"כ לדידהו ליכא מצוה בקידושין.

ולפי זה אמרתי, דהא דפליגי הרמב"ם והראב"ד בברכת אירוסין אם דינה לברך אותה עובר לעשייתה או לא, לשיטתייהו אזלי, דהרמב"ם דס"ל דעצם הקידושין מצוה, לכן ס"ל דברכתה היא ברכת המצוה, ומכיון שהיא ברכת המצוה בהכרח לברך אותה קודם הקידושין, שהרי כלל גדול אמרו חכמים בברכת המצות דצריך לברך עובר לעשייתן דוקא, ולא הוציאו מכלל זה אלא ברכת הטבילה בלבד. אבל הראב"ד דס"ל כהרא"ש דאין בקידושין מצוה, שהרי ס"ל דפילגש היא בלי קידושין, ועל כרחך דברכת אירוסין לאו ברכת המצוה היא ואין לברך אותה דוקא עובר לעשייתה, דזה אינו אלא בברכת המצוה דוקא. . . .

מצות כתיבת ספר תורה

דברים פרק לא

(יט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדנה את בני ישראל שימיהם לפניהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל:

הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות ספר תורה סימן א

ואומר אני דודאי מצוה גדולה היא לכתוב ס"ת וגם אין למוכרו אלא ללמוד תורה ולישא אשה. . . אבל האידינא שכותבין ס"ת ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים מצות עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושי' להגות בהן הוא ובניו. כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה כדכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם. וע"י הגמרא והפי' ידע פי' המצות והדינים על בוריים לכן הם הספרים שאדם מצווה לכתבם וגם לא למכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה:

בית יוסף יורה דעה סימן רע

ויש לתמוה היאך בא הרא"ש לפטור לאדם ממצות כתיבת ספר תורה ולהחליפה בחומשים ומשניות וגמרות ופירושיהן שהרי לא תלה טעם החילוק בין הדורות הראשונים לדורות הללו אלא שבדורות הללו אין לומדין בהן אלא מניחין אותן בבית הכנסת לקרות בהם ברבים וא"כ הוה ליה למימר שגם עכשיו חייבים לכתוב ס"ת וילמדו בהם כשם שהיו לומדים בדורות הראשונים לא לפטרם ממצות כתיבת ס"ת לכך נ"ל שלא בא אלא לחדש לנו חיוב כתיבת חומשים ומשניות וגמרות ופירושיהם ואיסור מכירתן שגם זה בכלל מצות כתיבת ס"ת ושזה יותר מצוה מלכתוב ס"ת ולהניחו בבית הכנסת לקרות ברבים אבל לכתוב ס"ת לקרות בו הוא ובניו פשיטא דגם האידינא זהו עיקר קיום מצות עשה שהרי הוא נוהג בו כמו שהיו נוהגים בדורות הראשונים וכתב רבינו ירוחם (נ"ב ח"ב יז): על דברי הרא"ש שכן כתבו הגאונים:

שולחן ערוך יורה דעה סימן רע

סעיף א

<א> מצות עשה על (א) כל (ב) איש מישראל (ג) לכתוב לו ספר תורה. ואפילו הניחו לו (ד) אבותיו ספר תורה, מצוה לכתוב משלו. . . . הגה: . . . (ז) ג' שכר לו סופר לכתוב לו ספר תורה, או שקנאו והוא היה מוטעה והגיהו, הרי זה כאלו כתבו (ב"י בשם נ"י). אבל לקחו כן ולא הגיה בו דבר, (ח) הוי כחוטף מצוה מן השוק (טור בשם ריב"ל פרק הקומץ). (ט) ואינו יוצא בזה.

סעיף ב

ה (י) ד' <ד> האידינא, מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן, (יא) ולא ימכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה.

דרישה על טור יורה דעה סימן רע

. . . אבל מ"ע דס"ת גם כן במקומה עומדת. ב"י. ולענ"ד שזהו דוחק גדול לפרש כן דעת הרא"ש. . . ועוד מדסיים וכתב והן והן הספרים שאדם מצווה לכותבן כו' משמע אלו הן ולא ספר תורה. ועוד זיל בתר טעמא דהא הש"י צווה עלינו לכתוב ס"ת כדי ללמוד מתוכה. נמצא דבדורות הללו שאין לומדין מתוכה ליכא בהן מצות עשה על כל אדם מישראל. . . .

ט"ז יורה דעה סימן רע

(ד) האידינא מצוה כו'. . . . ואף שלפי משמעו' הלשון של הרא"ש משמע יותר כדברי הדרישה מ"מ נכונים דברי ב"י דהיאך נבטל מצות עשה של ועתה כתבו לכם בחילוף הדורות:

ש"ך יורה דעה סימן רע

ה האידינא כו' - . . . וכן נראה עיקר כהרא"ש ודלא כהב"י וב"ח שכתבו שדעת הרא"ש דודאי איכא מצות עשה בכתיבת ס"ת אפי' בזה"ז אלא שיש ג"כ מצוה לכתוב חומשי התורה ומשנה וש"ס ופירושיהן, מיהו גם העט"ז ומ"מ ריש הלכות ס"ת נמשכו לדברי הב"י:

שאגת אריה סימן לו

זה זכו עיקר מלוח כתיבת ס"ת גם האידנא עכ"ד. וכן כ"ל עיקר דע"כ ח"ח לפטור עכשיו ממלוח כתיבת ס"ת מפני שאין לומדין זה דלענו טעם מלוח כתיבת ס"ת משום כדי ללמוד זה היא דח"כ אס"י לו ס"ת בשום ענין שיהיה כיון שכול ללמוד ממנה קיים מלוח ז' ח"כ אמאי אמר רבא ח"כ"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת מלוח לכתוב משלו כדי יוכל ללמוד מס"ת זו שהניחו לו אבותיו. אלא וודאי עיקר המלוח הוא שיהיה לו ס"ת שכתבה הוא בעלמו משלו וכיון דזכו עיקר המלוח אין לחלק בין דורות הקודמים לאלו. ובה נדחין דברי

אביו ס"ת אמאי מלוח לכתוב משלו וכדאמרינן מ"מ יכולי לפטור מדין אחר ממלוח כתיבת ס"ת בזה"ל משום דאפילו בימי אמוראים לא היו בקיאים בחכמות ויחירות כדאמר ליה רב יוסף לאביו בפ"ק דקדושין (ד' ל) אינהו בקיאים בחכמות ויחירות אכן לא בקיאיין. והרי ס"ת שחבר או יחד אפילו אוח' א' פסולה ח"כ אין צדימו לקיים מלוח זו. ואע"ג דח"כ ח"כ"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מלוח לכתוב משלו לאו משום שהיה מלוח זו נוהגת בימיו אלא דינא קמ"ל כמו סדר קדש' דגמרינן משום דרוש וקבל שטר. ומ"מ הדבר ברור דמ"מ מדרבנן חייב לכתוב ס"ת בזה"ל מט"ל דאל"כ היתה תורה משתכחת מישראל וכן מה"ט שרו רבנן אפילו בימי אמוראי לכתוב מילתא חדתא ור"י ור"ל מעיינו בם' אגדתא בשבחה כדאמר רפ"ג דמסכת סוטה (ד' יד) והאידנא הוה לכתוב תורה שב"ט וכולהו מטעמא דלא לישכח תורה מישראל. וכיון דע"כ לריך

ערוך השולחן יורה דעה סימן רע

ט עיף

ולשון הרא"ש והטור משמע להדיא כן דאם כפי' הראשון ה"ל לומר דהאידנא יש גם מצוה במשנה וגמ' ועוד שהרי מפורש כתבו דעיקר המצוה הוא כדי ללמוד בה ועוד שסיימו בדבריהם ולכן הם הם הספרים שאדם מצוה לכותבם דמבואר להדיא דרק הם מצוה ולא ס"ת וכדברי הרא"ש והטור כתב רבינו ירוחם בשם הגאונים ע"ש. אמנם ממה שאמרו בגמ' דלא מהני מה שהניחו לו אבותיו הוי קושיא גדולה על דבריהם אך באמת כשנדקדק בזה אין כאן קושיא כלל דוודאי מקרא מלא הוא דתכלית הכתיבה הוא כדי ללמד כדכתיב ולמדה וגו' אלא שהתורה גזרה שהוא בעצמו צריך לכתוב מה שצריך ללמוד ולכן האידנא ג"כ צריך לקנות בעצמו משניות וגמ':

ט עיף י

אמנם גלע"ד דגם לזה אין אנו צריכין דבאמת הרא"ש והטור לא הביאו כלל מימרא זו דאע"פ שהניחו לו אבותיו מצוה לכתוב משלו. . . . ונ"ל דאב"י שני קושיות מקשה דבאמת זולת מימרא זו דרבה לא מצינו בש"ס שיהא חיוב על כל אחד לכתוב ס"ת דהך דמנחות שהבאנו דלוקח ס"ת מן השוק הוה כחוטף מצוה כתבו כאלו קבלה מהר סיני לא מבואר שם שיש חיוב בזה אלא שיש שכר על זה שהרי עיקר המצוה הוא מקרא דועתה כתבו לכם וגו' ואינו מובא זה במנחות שם ולכן אב"י מקשה בשתיים מלך אין הדיוט לא כלומר דווקא מלך מצווה בכתיבת ס"ת ולא הדיוט וכ"ש שהדיוט יוצא בשל אחרים ולזה מתרץ לשתי תורות אעיקרא דקושיא שאין ההדיוט מצווה כלל בכתיבת ס"ת לזה מתרץ דלעולם ההדיוט מצווה רק המלך מצווה בשתי תורות וע"ז שנינו וכותב לו ס"ת לשמו אבל על מה שאמר רבה שאע"פ שהניחו לו אבותיו מצוה לכתוב משלו איפריך מהברייתא דרק מלך לא יתנאה בשל אחרים ולא הדיוט ולכן השמיטו זה:

תורה תמימה הערות דברים פרק לא

והיינו שבדייק אמרו חז"ל מצוה לכתוב ולא לקנות, משום דמעיקר המצוה הוא שיתרבו הספרים בעולם, מפני שע"י זה יגדיל תורה. . . . וכן יתחייב לפי"ז במש"כ הפוסקים [שם] דבה"ז יוצאים מצות כתיבת ס"ת גם בקנין חומשים, דזה הוא רק בקונה ממדפיס, משא"כ בקונה מבעה"ב, וכמבואר.